

MYNDIGHETEN FÖR
SKOLUTVECKLING

Granskning av utvärderingar av program mot mobbning år 2007

På uppdrag av Myndigheten för skolutveckling

Rapportförfattare: FD Tomas Matti
Uppsala, den 2 oktober 2007

INNEHÅLL

Inledning	3
Definition	3
Syfte och tillvägagångssätt	3
Programmen	4
Programmens utvärderade koppling till fenomenet mobbning	5
Förebyggande och åtgärdande program	6
Olweus-programmet	6
Gemensamt bekymmerprogrammet (GBm)	7
Farstaprogrammet	8
Kamratstödsmodeller	8
Friends kompisstödsmodell	8
Hassela kamratstödsmodell (KiS)	9
Mombus (mobbningsombudsman)	9
Medlings- och konfliktlösningsmodeller	9
Medkompis	9
Nonviolent Communication (NVC)	10
Kompissamtal	10
Forumspel	10
Islandsmodellen	10
Mångfald och Dialog (MOD)	10
Värdegrundsstärkande program	10
StegVis	10
Projekt Charlie och Justa kompisar	11
ICDP - vägledande samtal	11
Lions Quest	11
EQ - Emotionell intelligens	12
Bygga Värdegrund	12
Livskunskap	12
Livsviktigt - social och emotionell träning (SET)	12
Våga Mötas	12
Sammanfattning och slutsatser	12
Bilaga 1. Föreläsarnas insända material	14
Inkomna utvärderingar (och andra texter)	14
Säger sig sakna utvärderingar	19
Ej svarat	19
Bilaga 2. Tabell över programmen	20

Inledning

Regeringen har givit Myndigheten för skolutveckling i uppdrag att genomföra en utbildningssatsning för skolor om forskningsbaserade och utvärderade program mot mobbning. Myndigheten ska också genomföra en kartläggning av forskningsbaserade och utvärderade program mot mobbning. Dessutom ska effekter av program mot mobbning som används i skolorna utvärderas. Målsättningen är att de program som används i skolorna ska vara vetenskapligt utvärderade och effektiva.

Myndigheten för skolutveckling har i rapporten *Olikas lika värde - Om arbetet mot mobbning och kränkande behandling* (2003), presenterat 21 program som används mot mobbning.¹ FD Tomas Matti fick i april 2007 i uppdrag av Myndigheten för skolutveckling att göra en sammanställning av de utvärderingar som fanns av dessa 21 presenterade program mot mobbning. Uppdraget bestod i att samla in, sammanställa och analysera utvärderingar och presentera dessa i en rapport. Granskningen studerar inte programmen i sig utan de utvärderingar som programmens företrädare känner till.

Definition

Denna rapport fokuserar på program som används för att motverka mobbning. Därför ska begreppet mobbning definieras och kort diskuteras. I *Olikas lika värde - Om arbetet mot mobbning och kränkande behandling* (2003: ss 16-17) finns en definition som säger att mobbning kännetecknas av: *upprepning, obalans i makt, individ eller grupp som förövare samt olika konkreta uttryck*. Det som skiljer mobbning från annan kränkande behandling är att mobbning förutsätter någon form av upprepning under en längre tidsperiod. Det som skiljer mobbning från konflikter är att mobbning kräver obalans i makt, där den som mobbar utövar makt mot den mobbade. Mobbningen kan dessutom utövas av en eller flera personer mot en eller flera personer och vara fysisk, verbal eller psykosocial.

Det går dock att diskutera definitionen av mobbning genom att exempelvis fokusera mer på dess sociala sidor. Mobbning är då inte bara att betrakta som aggression utan framförallt som interaktion. Att mobbning upprepas över tid implicerar att den utförs i miljöer, som exempelvis skolan, vilken de inblandade inte lätt kan lämna.²

Syfte och tillvägagångssätt

Syftet med denna rapport har varit att granska och sammanfatta förekommande utvärderingar av de ovan nämnda 21 program som använts för att motverka mobbning samt att bedöma utvärderingarnas kvalitet och utifrån dessa analysera programmens eventuella effekter. Insamlandet av underlag till denna rapport har skett på följande vis. Brev har sänts från Myndigheten för skolutveckling till spårade företrädare för de program som presenteras i *Olikas lika värde - Om arbetet mot mobbning och kränkande behandling*. Programföreträdarna har uppmanats att sända in eller identifiera utvärderingar av sina programs effekter på arbetet med att förhindra mobbning.³ I brevet presenterades kartläggningen av utvärderingar av de program som presenterats i

¹ *Olikas lika värde* (2003), s 46 ff.

² *Skolan - en arena för mobbning* (2002), Björn Eriksson m fl, Skolverket, s 37.

³ Se bilaga 1 för namn på inskickade texter av företrädarna betraktade som utvärderingar.

Myndighetens rapport på detta sätt: "en del av uppdraget innebär att ett urval av metoder/program skall utvärderas. Inledningsvis ska vi kartlägga befintliga utvärderingar av metoder/program och åtgärder mot mobbning".⁴

Företrädare för de olika programmen har fått ge svar på frågan om huruvida det program de förespråkar har utvärderats, och i så fall, i vilken utsträckning och på vilket sätt detta har gjorts. Medvetenheten hos företrädarna om de olika programmen var utvärderade, var relativt låg. Flera trodde sig känna till utvärderingar av det förespråkade programmet, men det visade sig senare i flera fall att det inte fanns någon utvärdering. Det stora flertalet av de texter som sändes in eller identifierades av företrädarna som utvärderingar, visade sig ha ett mycket begränsat värde som utvärderingar betraktade. Förfarandet att låta programföreträdare själva sända in och/eller hänvisa till utvärderingar av det förespråkade programmet har sina begränsningar och styrkor. Företrädarna kan vara dåligt insatta i mer vetenskapliga förhållningssätt och därför har svårt att identifiera egentliga utvärderingar och företrädarna kan frestas att endast sända in material som pekar på det egna programmets positiva sidor. Med facit i hand, kan konstateras att den första begränsningen av de två har övervägt. En styrka med förfarningssättet har varit att grundläggande kunskap har nåtts om programföreträdarnas kännedom om utvärderingar om mobbning. Få programföreträdare tycks veta vad en vetenskaplig utvärdering egentligen är. Ytterligare en styrka med förfarningssättet är att det bör ha legat i programföreträdarnas intresse att sända in kända utvärderingar. Då få vetenskapligt hållbara utvärderingar sändes in kan antas att programmen i stor utsträckning inte är utvärderade. Om programmen varit utvärderade borde rimligen företrädarna ha känt till det.

Vid genomgången av insänt material har texterna analyserats avseende syfte, frågeställningar, metod, urval och resultat. Dessutom har texternas innehåll undersökts i avseende att finna om de över huvudtaget behandlar mobbning. I de fall där texterna utgör utvärderingar har en bedömning gjorts av dessas resultat samt av om de har presenterats på ett tydligt sätt och om de fokuserat på mobbning. Om insända texter behandlat frågan om mobbning har påvisade effekter på mobbning bedömts utifrån en helhetsbild av utvärderingarna. Samtliga inkomna texter har analyserats utifrån kriterierna ovan för att texternas kvalitet skulle kunna bedömas. Det sändes in texter rörande drygt hälften av programmen. Av dessa presenterades en större del för ottydligt för att kunna bedömas vara tillfredsställande och trovärdiga utvärderingar av programmen och texterna svarade för lite på frågan om mobbning för att fylla denna rapports syfte. Det ska poängteras att denna granskning inte studerar programmen i sig utan de utvärderingar som programmets företrädare stöder sig på avseende dessas effekt på mobbning. Ett väl utvärderat program behöver därmed inte vara det bästa program som finns, men den uppfyller ovanstående kriterier.

Dessa avgränsningar har gjorts för att få en skarp koppling mellan denna rapports syfte och dess mångskiftande material.

Programmen

De 21 program som fokuserats i *Olikas lika värde - Om arbetet mot mobbning och kränkande behandling*, har kategoriserats i fyra olika kategorier; förebyggande och åtgärdande program (3 program), kamratstödsmodeller (3 program), medlings- och konfliktlösningsmodeller (6 program) samt värdegrundsstärkande program (9 program).⁵ Det är värt att påpeka att endast de program som kategoriserats som förebyggande och åtgärdande explicit sägs syfta till att motverka mobbning. Övriga, kamratstödsmodeller, medlings- och

⁴ Ur brev från Myndigheten för skolutveckling till programföreträdare.

⁵ *Olikas lika värde* (2003), s 46 ff.

konfliktlösningsmodeller samt värdegrundsstärkande program har inte som primärt syfte att motverka mobbning, även om de *också* kan användas för detta ändamål. Detta har sannolikt betydelse för om dessa program är utvärderade ur mobbningsperspektivet.

Det därför inte så konstigt om programmen i de tre senare kategorierna, inte har utvärderats primärt utifrån frågan om dessas effekt mot mobbning, utan främst ur andra perspektiv. Exempelvis konflikter behöver inte handla om mobbning även om mobbning kan ses som en konflikt. Att inte alla programföreträdare sade sig känna till utvärderingar av deras programs påverkan på mobbning, kan här delvis förklaras. Många program används inte explicit i syfte att motverka mobbning, även om företrädarna hävdar att deras program *även* motverkar mobbning.

Av de 21 programmen sändes material från tolv program in. Åtta företrädare sade sig sakna eller inte känna till utvärderingar och en svarade inte.

Programmets utvärderade koppling till fenomenet mobbning

Nedan följer en sammanställning av de 21 programmets koppling till fenomenet mobbning, samt en lista där utvärderingar av varje program kommenteras. För att kunna göra en jämförande analys, har verktyg från en norsk metautvärdering av förebyggande program i skolan använts.⁶

I den norska metautvärderingen av olika förebyggande insatser i skolan etableras tre olika nivåer som de utvärderade förebyggande programmen placerats i.⁷ Dessa tre nivåer beskriver de förebyggande programmets anknytning till vetenskaplighet och grad av trovärdiga resultat. På den första nivån finner vi program med låg sannolikhet för resultat, där det finns låg kunskapsmässig förankring, programmen bygger i liten grad på teori och/eller empiri som kan bekräfta resultaten. Dessa program präglas av ideologi, intensioner och antaganden istället för att vila på egentlig forskningsbaserad kunskap. På den andra nivån placeras program med god sannolikhet för resultat. Programmen är förankrade i forskning på området, men saknar dokumenterad effekt, vilket kan bero på att de inte är utvärderade eller att utvärderingarna inte håller för en vetenskaplig granskning. På den tredje nivån finner vi program med dokumenterade resultat. Dessa bygger på forskningsbaserad kunskap som stärker resonemang kring programmets effekt. Programmen har minst en vetenskaplig utvärdering av dess effekt, en utvärdering som har en design som ger möjligheter att dokumentera resultat. Designen gör en före- efterstudie eftersom rena efterutvärderingar baserade på subjektiva uppskattningar av resultaten från olika informantgrupper inte anses tillräckliga.⁸

Således nås i den norska studien en kategorisering med siffrorna 1, 2 och 3 där ett program som når siffran 1 har resultat, vars värde utifrån vetenskapliga krav är tämligen svaga, medan ett program som når siffran 3 når relativt goda resultat.

Värt att notera är att den norska studien har analyserat program som handlar om olika förebyggande insatser i skolan, varav endast två av drygt 30 program fokuserade på mobbning.⁹ I denna rapport har de 21 program mot mobbning varit i fokus. Av de program som finns i såväl denna som den norska studien återfinns

⁶ Förebyggande insatser i skolen, Thomas Nordahl m fl (2006).

⁷ Förebyggande insatser i skolen, Thomas Nordahl m fl (2006).

⁸ Förebyggande insatser i skolen, Thomas Nordahl m fl (2006), s 9 f.

⁹ Dessa är Olweus-programmet samt Zero (som också når nivå 3).

Olweusprogrammet, som når nivå 3 i norska studien, Lions Quest, Det er mitt valg på norska, som når nivå 2 i den norska studien samt StegVis, som når nivå 2 i den norska studien.

Förebyggande och åtgärdande program

Till de förebyggande och åtgärdande programmen räknas i *Olikas lika värde - Om arbetet mot mobbning och kränkande behandling* Olweus-programmet, Gemensamt Bekymmer metoden (GBm) och Farstaprogrammet.

Olweus-programmet

Företrädaren för programmet har sänt in 19 texter angående norska och även svenska förhållanden, se bilaga 1. Företrädaren Dan Olweus, är professor född 1931, och verksam i Bergen. Flera av texterna utgör utvärderingar av god vetenskaplig kvalitet och är publicerade i vetenskapliga tidskrifter.

Olweus-programmet är väl utvärderat av professor Olweus själv och av hans medarbetare. I en australiensisk meta-utvärdering som gjorts kring program mot mobbning, finns av de 21 programmen som tas upp i denna rapport endast Olweus-programmet med.¹⁰ Även norska Utdanningsdirektoratet har utvärderat Olweus-programmet. Olweus-programmet har utvärderats med frågan om mobbning i fokus och dessa utvärderingar har publicerats i vetenskapliga tidskrifter.¹¹ I Skolverkets rapport, *Skolan - en arena för mobbning*, skriven av professor Björn Eriksson med flera, framhålls Olweus betydande inflytande inom forskningsområdet mobbning. Ungefär 60 % av alla granskade artiklar i deras undersökning var influerade av Olweus syn på mobbning.¹²

De publicerade resultaten av Olweus-programmets effekter grundar sig på undersökningar från tidigt 1980-tal och framåt. Undersökningar pågår fortfarande. Omfattningen av mobbningsproblem mäts med självskattningsformulär, utvecklade av Olweus, som visar andelen mobbare och mobbade. Olweus tillämpar en sorts kvasi-experimentell design, där han inte jämför samma grupper individer vid två tillfällen, utan angränsande eller på varandra följande ålderskohorter. Motivet till denna design är att mobbningsproblematiken förändras med stigande ålder hos individerna. Mobbningen är vanligare förekommande i yngre åldrar, även om andelen mobbare är högre på högstadiet. Olweus vill med sin design rensa bort sådana faktorer, när han undersöker exempelvis åk 4 och åk 6 samtidigt, där den äldre årskursen utgör den yngres jämförelsematerial två år framåt i tiden. Enligt Eriksson är inte heller Olweus design problemfri då ålderskohorterna kan skilja sig åt på sätt som påverkar resultaten.¹³ Olweus menar dock att det är sannolikt att tidsmässiga skillnader ska återspegla åtgärdsprogrammet och att ålderskohorterna inte påverkar resultaten.

Resultaten av Olweus undersökningar visar på en reduktion av mobbning med mellan 30 till 60 % i de olika undersökningarna. Utdanningsdirektoratet i Norge som utvärderat program mot mobbning rekommenderar Olweusprogrammet för fortsatt användning i skolan.¹⁴

¹⁰ Se A meta-evaluation of methods and approaches to reduce bullying in pre-schools and early primary schools in Australia ((2002) Ken Rigby. Se även Blueprints for violence prevention, book nine (1999), Delbert S. Elliot (ed), där Olweusprogrammet finns med som en av fyra program.

¹¹ Förebyggande insatser i skolen (2006), Thomas Nordahl m fl.

¹² Skolan - en arena för mobbning (2003). Björn Eriksson med flera. Skolverket. S 51 ff.

¹³ Se även Skolan - en arena för mobbning (2003). Björn Eriksson med flera. Skolverket. S 47 ff.

¹⁴ Förebyggande insatser i skolen (2006), Thomas Nordahl m fl. Rapport från Utdanningskontoret i Norge (se Bilaga 1 under Olweus).

Det saknas dock inte kritik mot Olweus-programmet. Indirekt sådan framförs nedan av Anatol Pikas, företrädare för GBm. Även Björn Eriksson kritiserar Olweus-programmet. Eriksson menar att de positiva effekterna som Olweus påvisat med Olweus-programmet, inte nåtts av andra forskarteam, trots att flera av dessa uppfyllt Olweus kriterier på vetenskaplighet.¹⁵ Eriksson hävdar även att det finns problem med Olweus validitet. Olweus använder sig av självskattningsformulär för att mäta förekomst av mobbning och jämför resultaten med kamratskattningar kring samma frågor. När dessa data korrelerar menar Olweus att mobbningsfallen är identifierade. Eriksson menar att även om dessa olika datakällor (självskattning och kamratskattning) ger likartad information om andel mobbare och mobbade, så innebär det inte nödvändigtvis att respondenterna identifierat samma personer och att överensstämmelsen (korrelationen) är god. Det kan visa sig, såsom det gör i det motexempel Eriksson använder sig av, att de självskattade personerna och de kamratskattade personerna i hög utsträckning utgörs av *olika* personer.¹⁶ Eriksson hävdar vidare att det finns uppenbara risker med kvantitativa undersökningar som visar resultat från statistiska korrelationer där ingående data ligger på ordinalnivå. Datan är alltså rangordnad och har fått sifferbeteckningar som saknar annan matematisk innebörd än ordning och lika väl hade kunnat betecknas med bokstäver. Eriksson pekar på risken att övertolka kvantitativa data, som inte innehåller tillräcklig information för alla tolkningar som görs på dem - en kritik som riktas mot Olweus och användare av liknande design.¹⁷

Ytterligare kritik som framförs av Eriksson, bygger på andra forskares tolkningar av det faktum att Olweus-programmets resultat inte visat sig kunna upprepas, vilket kan bero på den så kallade Hawthorneeffekten. Det innebär i korthet att mätningar i sig kan påverka resultaten. Olweus studie i Bergen 1982 genomfördes samtidigt som en landsomfattande kampanj mot mobbning, vilket kan ha påverkat Olweus data och resultat.

Ett visst försvar mot denna kritik är att Olweus-programmet varit fortsatt effektivt även efter studien på 1980-talet, utan eventuell massmedial påverkan. Dessutom vore det närmast omöjligt att göra kvantitativa studier på sociala fenomen om kritik alltid kan riktas från en eventuell Hawthorneeffekt. En del av denna meningsskiljaktighet kan bero på olika forskares vetenskapssyn.

Det måste dock fastslås, att oavsett Olweus-programmets exakta effekter mot mobbning, är det väldokumenterat, vetenskapligt utvärderat och debatterat. Programmet når nivå 3 i den norska studien.

Gemensamt bekymmermetoden (GBm)

Företrädaren för programmet har sänt in tre texter, se bilaga 1. Han har också sänt ett utförligt svar på frågorna som ställdes i myndighetens brev samt en diskussion om problemen med att utvärdera förekomst av mobbning samt programs effekter på densamma. Företrädaren Anatol Pikas, docent född 1928, pensionerad, men delvis verksam vid Uppsala universitet.

Pikas insända material utgör inga utvärderingar i egentlig mening, utan är programbeskrivningar av GBm, samt vetenskapliga artiklar på samma tema, publicerade i vetenskapliga tidskrifter. Pikas menar att det är lönlöst att försöka mäta förekomst av mobbning, då mobbning förekommer i det fördolda. GBm:s "styrka ligger i upptäckt av dold mobbning" samt bygger på medling där parterna ska komma till en lösning på lika villkor.¹⁸ Pikas menar att vaga fenomen som mobbning är svåra att mäta och då är det också svårt att veta något om ett programs effekt på fenomenet mobbning. Pikas framhåller att en kvantitativt uppmätt minskning av mobbning

¹⁵ Skolan - en arena för mobbning (2003). Björn Eriksson med flera. Skolverket. S 98 ff.

¹⁶ Skolan - en arena för mobbning (2003). Björn Eriksson med flera. Skolverket. S 100.

¹⁷ Skolan - en arena för mobbning (2003). Björn Eriksson med flera. Skolverket. S 100 f.

¹⁸ Ur Anatol Pikas svarsbrev till utvärderaren.

istället kan avspegla en förändrad uppfattning av begreppet mobbning. Detta resonemang stärker inte hans egna programs eventuella effektivitet, utan bör betraktas som kritik av andra program.

Pikas har även sänt in uppgifter där användare verksamma med hans program säger sig uppnå positiva resultat mot mobbning. Tre personer som arbetar med GBm vid en gymnasieskola uppger att de har använt sig av GBm i ett trettiotal fall med lyckat resultat. De säger att GBm helt överensstämmer med skolans övergripande värdegrund. Även en lärare verksam vid en mellanstadieklass som har använt sig av GBm berättar om positiva resultat.¹⁹ Det finns ingen anledning att tvivla på dessa informanternas berättelser, men de uppfyller inte kraven på vetenskapliga kunskaper om programmets eventuella effekter mot mobbning. Programmet kan inte anses vara tillfredsställande utvärderat utifrån de kriterier som ställs i den norska studien, vilket beror på att företrädaren inte tror på den sortens före- efterdesign då han hävdar att den dolda mobbningen är så omfattande och att den därför inte låter sig fångas med förekommande forskningsmetoder. Anatol Pikas har istället på ett kvalitativt sätt arbetat med skolmobbningsproblematiken sedan 1970-talet för att få mobbare att bli delaktiga i att betrakta mobbning som ett problem som de kan göra något åt.²⁰ Detta tillvägagångssätt är svårförenligt med ett mer kvantitativt präglat mätinstrument som vanligen används vid utvärderingar där det fokuseras på tydliga resultat.

Farstaprogrammet

Företrädaren för programmet har inte sänt in någon utvärdering av programmets effekt mot mobbning.

Kamratstödsmodeller

Bland kamratstödsmodeller återfinns Friends kompisstödsmodell, Hassela kamratstödsmodell (KiS) samt Mombus.

Friends kompisstödsmodell

Företrädaren för programmet har sänt in fyra texter, se bilaga 1. Det finns en enkät om e-mobbning som inte är vetenskaplig. Enkäten vill försöka ta reda på förekomst av e-mobbning, men diskussioner om metod, urval mm saknas varför undersökningen måste anses ha ytterst ringa värde. Friends gjorde även en undersökning på Stadium Sports Camp år 2005 om förekomst av mobbning och kränkningar inom idrotten. Syftet var emellertid att undersöka vilken erfarenhet barn som deltog i Stadium Sports Camp hade av mobbning och kränkningar inom idrotten och undersökningen utgjorde ingen utvärdering av Friends program mot mobbning. Det finns också en utvärdering i två delar gjord av Mats Barrdahl vid Högskolan Dalarna med titeln *Kompisstödjare*.

Undersökning av ett projekt: att söka motverka mobbning i Mora kommuns skolor. Utvärderingen diskuterar begreppen kränkande behandling samt mobbning. Syftet med utvärderingen var att studera utbildning av personal vid fyra skolor i mobbningsfrågor, undersöka elevernas upplevelse av Friends "aulaföreläsningar" om mobbning samt kartlägga hur eleverna upplever förekomst av mobbning. Studien bygger på enkäter, deltagande observation samt intervjuer. Det som uttryckligen redovisas om mobbning gäller en fråga av tio om upplevd mobbning besvarad vid två tillfällen år 2004 och år 2006. Den förändring som kan utläsas i resultatredovisningen på sidan 15 visar att *fler* elever år 2006 än år 2004 upplever att andra elever blir mobbade. Utvärderarens slutsatser där det konstateras att en av fyra skolor "har lyckats väl med att motverka mobbning" är svagt underbyggd.²¹ Slutsatsen av utvärderaren är att företrädare för samtliga fyra skolor är

¹⁹ Dessa utsagor finns citerade i Anatol Pikas brevsvår till utvärderaren.

²⁰ Se Treatment of Mobbing in School: Principles for and the Results of the work of an Anti-Mobbing Group (1975), A Pure Concept of Mobbing gives the Best Results for Treatment (1989) och Gemensamt-Bekymmermetoden. Handbok för ett paradigmskifte i behandling av skolmobbning (1998), alla Anatol Pikas.

²¹ Kompisstödjare slutrapport (2006) av Mats Barrdahl, s 20 f.

eniga om att "om inte stiftelsen Friends hade utbildat kompisstödjare och att dessa nu även är verksamma bland sina klasskamrater, hade situationen varit ännu svårare och än mer problematisk, på framförallt tre av grundskolorna".²² Det är möjligt att detta är skolföreträdarnas uppfattning, men utvärderaren kunde ha varit mer kritisk i sin analys. Utvärderingen håller inte tillräckligt hög vetenskaplig nivå. Trots att det är en förefterstudie innehåller utvärderingen endast en explicit fråga om mobbning och dessutom är tolkningarna av svaren diskutabla, vilket gör att det är svårt att säga något om programmets effekter på mobbning. Programmet kan inte anses vara tillfredsställande utvärderat.

Hassela kamratstödsmodell (KiS)

Företrädaren för programmet har sänt in en text, se bilaga 1. Texten är en utvärdering av Hassela kamratstöd i skolor i fyra regioner i Sverige, där frågan om mobbning berörs på en sida, av 27. Utvärderingen består av en enkätundersökning av upplevelse av programmets inverkan på bland annat mobbning, men den frågar även om effekt på slagsmål, vandalisering, skolk, rasism, alkohol- och droganvändning samt på stämning och trivsel i skolan. Utvärderingen påstår saker som att "knappt hälften av alla elever som svarat på frågan upplever att KiS har en mycket stor eller stor effekt på mobbning i skolan".²³ Det framgår inte på ett tydligt sätt hur utvärderingen gått till och hur resultaten ska tolkas och den kan därför inte bedömas utgöra en trovärdig utvärdering av programmets effekt på förekomst av mobbning. Texten når inte upp till acceptabel vetenskaplig standard på grund av bristfällig redovisning och diskussion av tillvägagångssätt och tolkningar. Programmet kan inte anses vara tillfredsställande utvärderat.

Mombus (mobbningsombudsman)

Företrädaren för programmet har inte sänt in någon utvärdering av programmets effekt mot mobbning.

Medlings- och konfliktlösningsmodeller

Till medlings- och konfliktlösningsmodeller räknas Medkompis, Nonviolent Communication (NVC), Kompissamtal, Forumspel, Islandsmodellen samt Mångfald och Dialog (MOD).

Medkompis

Företrädaren för programmet har sänt in nio texter angående svenska och olika utländska förhållanden, se bilaga 1. Dessa handlar inte uttryckligen frågan om mobbning utan om det vidare begreppet konfliktlösning. Kontaktpersonen för programmet, Linda Marklund vid Luleå Tekniska universitet, presenterar en licentiatuppsats *Skolmedling i teori och praktik*, vid Uppsala universitet den 15 juni 2007.²⁴ Avsikten är att även en doktorsavhandling på temat ska vara klar inom några år. Medkompis eller Skolmedling handlar mer om konfliktlösning och är inte uttalat program mot mobbning. Insänt material utgör inga egentliga utvärderingar av programmet. Texterna handlar mer allmänt om skolmedling (se bilaga 1). Endast en av texterna kan betraktas som en forskningsöversikt eller utvärdering av så kallad skolmedling (peer mediation). Resultaten av undersökningarna visar att det finns konflikter i skolan som eleverna själva kan lösa. Det är svårt att uttala sig om programmets effekter på mobbning utifrån insänt material även om undersökta upplevelser av programmet ofta visat sig positiva.

²² Kompisstödjare slutrapport (2006) av Mats Barndahl, s 21.

²³ Hassela KiS. Solidaritet i praktiken (2000), Shahid Saleem, s 12.

²⁴ Denna uppsats sändes till undertecknad den 11 juni 2007 och har inte kunnat beaktas i denna rapport.

Nonviolent Communication (NVC)

Föreläsaren för programmet har sänd in två texter, se bilaga 1. Den ena texten är en tvärsidig sammanställning av enkäter och självskattningar som pekar på att personer som använder sig av programmet tycker att de blivit bättre på att lyssna. Självskattningen är presenterad på en halv sida där syfte, frågor, metod mm inte nämns. Materialet är inte vetenskapligt. Det går inte att uttala sig om det som presenteras eftersom texten inte redogör för syfte, metod, material, avgränsningar mm. Den andra texten är en ofullständig projektbeskrivning. Materialet utgör ingen utvärdering av programmet.

Kompissamtal

Föreläsaren för programmet har sänd in en text, se bilaga 1. En uppsats som inte utgör en utvärdering av kompissamtal som program mot mobbning primärt, men som bland annat ställer frågan: Hur uppfattar eleverna skolans arbete mot utanförskap och mobbning? Tre tillvägagångssätt undersöktes, rastvakter, kamratstödare och kompissamtal. Uppsatsen kan inte svara på frågan om programmet kompissamtals effekt på mobbning eftersom den inte varit i fokus. Materialet utgör heller ingen utvärdering av programmet. Det är svårt att uttala sig om programmet utifrån insänd material.

Forumspel

Föreläsaren för programmet har inte sänd in någon utvärdering av programmets effekt mot mobbning.

Islandsmodellen

Föreläsaren för programmet har inte sänd in någon utvärdering av programmets effekt mot mobbning.

Mångfald och Dialog (MOD)

Föreläsaren för programmet har inte sänd in någon utvärdering av programmets effekt mot mobbning.

Värdegrundsstärkande program

De värdegrundsstärkande programmen är StegVis, Projekt Charlie och Justa kompisar, ICDP - Vägledande samtal, Lions Quest, EQ - emotionell intelligens, Bygga värdegrund, Livkunskap, Livsviktigt - social och emotionell träning (SET) och Våga mötas.

StegVis

Föreläsaren för programmet har sänd in tio texter, se bilaga 1. Några av texterna är på svenska och behandlar situationen i Sverige, men de flesta handlar om amerikanskt material och dito miljö. De amerikanska utvärderingarna håller ofta god vetenskaplig kvalitet, men behandlar inte uttryckligen frågan om mobbning utan frågan om konfliktlösning. Resultaten visar i flera fall på ökad empati och social förmåga samt på minskat aggressivt beteende.

Den ena texten om svenska förhållanden har till syfte att "fördjupa kunskaperna om och på vilket sätt arbetet med StegVis har bidragit till pedagogernas professionella utveckling". En annan svensk studie har till syfte att "belysa pedagogernas aktuella inställning till programmet StegVis och de eventuella attitydförändringar som kan ha skett över tid. Vilket värde tillmäter man idag StegVis som verktyg för att främja elevernas sociala och emotionella utveckling? Vilka faktorer uppfattar pedagogerna som väsentliga för att hålla engagemang och

entusiasm inför ett program som StegVis vid liv?" Det är svårt att uttala sig om programmets effekt på mobbning utifrån insänt material.

Värt att notera är att programmet når nivå 2 i den norska undersökningen.

Projekt Charlie och Justa kompisar

Företrädaren för programmet har sänt in fyra texter angående svenska och amerikanska förhållanden, se bilaga 1. Dessa texter når inte en tillfredsställande vetenskaplig kvalitet och behandlar inte uttryckligen frågan om mobbning. Materialet visar på ideologi snarare än kunskapsmässig förankring och mer på tyckande än på systematiska kunskaper. Materialet utgör således ingen utvärdering av programmets effekt på mobbning. Programmet kan inte heller anses vara tillfredsställande utvärderat.

ICDP – vägledande samtal

Företrädaren för programmet har sänt in fyra texter angående svenska och norska förhållanden, se bilaga 1. Dessa texter utgör inga egentliga utvärderingar av programmet och de behandlar inte uttryckligen frågan om mobbning. Den norska pilotstudien visar dock att lärarnas upplevelser av programmet var positiva. De svenska texterna handlar mest om lärares beskrivningar och upplevelser av ICDP-kurser och programmet som handlar mycket om reflektion och kommunikation. Som nämns i den norska metastudien saknas mer ordentliga studier på faktisk förändring efter programinförandet, då de hittills endast visar på lärares upplevelser av programmets effekter. Det är således svårt att uttala sig om programmets effekt på mobbningsproblematiken utifrån insänt material.

Lions Quest

Företrädaren för programmet har sänt in elva texter, se bilaga 1. Texterna är på svenska och norska. De utgör i regel inga utvärderingar och behandlar inte frågan om mobbning explicit. De svenska texterna fokuserar mest på hur kursdeltagare upplevt att gå kurser i Lions Quest. Gunnar Malmin; Det er mitt valg. Evaluering, rapport 1, 2, och 4, är en utvärdering men den fokuserar inte enbart på frågan om mobbning, även om mobbning är ett av undersökningsteman. Malmins upplägg är ambitiöst men nådde inte ända fram. Studien pågick åren 2001-2004 och berörde 716 elever i 15 skolor i Norge. Programmet blev inte utvärderat så som det var planerat på grund av flera faktorer, främst bristande ekonomiska resurser. Huvudresultaten är vaga men pekar på att interventionsgruppen, de som använt sig av programmet, nått vissa förbättringar, men skillnaden mot kontrollgruppen var mindre än förväntat.²⁵ Beträffande programmets effekt på mobbning visar studien ingen skillnad mellan kontrollgrupp och interventionsgrupp. Andelen som säger att de inte blivit mobbade har ökat under undersökningsperioden. Detta gällde både interventionsgruppen och kontrollgruppen.²⁶

Den norska utvärderingen placerar programmet på nivå 2, eftersom de har svårt att säga något om programmets effekter. Den norska studien menar att det inte går att se förändringar över tid mellan kontrollgrupp och interventionsgrupp i Malmins rapport på grund av det sätt rapporten presenteras. Programmet kan ännu inte anses vara tillfredsställande utvärderat, eller tillfredsställande avrapporterat. Det är svårt att uttala sig om programmet utifrån insänt material.

²⁵ Malmin (2005) s 66.

²⁶ Malmin (2005) s 63.

EQ – Emotionell intelligens

Föreläsaren för programmet har läst in en text, se bilaga 1. Denna text behandlar inte uttryckligen frågan om mobbing utan är en uppsats om barns perspektiv på värdegrundande arbete. Syftet med magisterstudien var att fånga innebörden i begreppet EQ ur ett barnperspektiv. Den övergripande frågan var hur barn i skolan uppfattar innehållet i EQ-undervisningen. Materialet utgör ingen utvärdering av programmets effekter. Programmet kan inte anses vara tillfredsställande utvärderat.

Bygga Värdegrund

Föreläsaren för programmet har inte hört av sig och har inte läst in någon utvärdering av programmets effekt mot mobbing.

Livskunskap

Föreläsaren för programmet har inte hört av sig och har inte läst in någon utvärdering av programmets effekt mot mobbing.

Livsviktigt – social och emotionell träning (SET)

Föreläsaren för programmet har inte läst in någon utvärdering av programmets effekt mot mobbing. En rapport förväntas bli publicerad 2008 enligt information från föreläsaren.

Våga Mötas

Föreläsaren för programmet har inte hört av sig och har inte läst in någon utvärdering av programmets effekt mot mobbing.

Sammanfattning och slutsatser

De 21 programmen i rapporten *Olikas lika värde - Om arbetet mot mobbing och kränkande behandling* tas upp i samband med mobbingsproblematiken, visade sig ofta sakna en direkt koppling till mobbing ur ett mer strikt vetenskapligt perspektiv. De texter som inkommit till denna granskning av utvärderingar har generellt inte uppfyllt vetenskapligt ställda krav på utvärderingar. Insända texter har oftast inte belyst programmets effekter mot mobbing och heller inte kunnat betraktas som egentliga utvärderingar. Bristen på väl gjorda och väl presenterade utvärderingar som visar programmets effekter mot mobbing gör det svårt att jämföra programmets utvärderade effekter med varandra.

Inom kategorin förebyggande och åtgärdande program är mobbing i fokus. Olweus-programmet och GBm används både förebyggande och åtgärdande. Det är endast Olweus-programmet som är vetenskapligt utvärderat. GBm-föreläsaren anser att hans program inte kan utvärderas enligt gängse förfaringssätt. Föreläsaren för GBm Anatol Pikas diskussion av problem med tillförlitligheten hos utvärderingar av effekter av olika program mot mobbing är av intresse.

Inom kategorin kamratstödsmodeller har programmen inte utvärderats på ett vetenskapligt sätt avseende dessas effekter mot mobbing. Inom kategorin medlings- och konfliktlösningsmodeller behandlas inte explicit frågan om mobbing. Inom kategorin värdegrundstärkande program behandlas endast frågan om mobbing explicit av Lions Quests (Det är mitt val) norska undersökning och då är mobbing inte huvudfokus och inga större effekter påvisas. StegVis undersökningar i en amerikansk kontext visar effekter, bland annat gällande minskat aggressivt beteende, men frågan om effekten på mobbing har inte undersökts explicit. Friends

kompisstödsmodell har utvärderats men utvärderingen är för lite fokuserad på fenomenet mobbning för att bli relevant och utvärderingen riskerar att tolkas på ett missvisande sätt. Även Hasselas kamratstödsmodell berör begreppet mobbning i en bristfälligt presenterad utvärdering. Se även tabell i bilaga 2 nedan.

Medkompis, NVC samt Kompissamtal utgör medlings- och konfliktlösningsmodeller. Dessa program har inte som huvudsyfte att motverka mobbning och de texter programföreläsarna sändt in svarar inte mot denna undersöknings syfte. StegVis, Charlie, ICDP, EQ och Lions Quest utgör värdegrundsstärkande program som i något enstaka fall är utvärderade. Charlie, ICDP samt EQ är inte vetenskapligt utvärderade utifrån programmets effekter på mobbningsförekomst. De utvärderingar som gjorts svarar på frågan om deltagares upplevelser av programmet.

Att många av programmen inte uttryckligen utgör program mot mobbning innebär också att de inte utvärderats som sådana.

Endast Olweus-programmet, av de 21 programmen, är utvärderats på ett vetenskapligt godtagbart sätt avseende programmets effekt mot mobbning. Utvärderingarna har behandlats av internationella utvärderingar eller metautvärderingar och de har, som brukligt är, kritiserats i vetenskapliga sammanhang. Att de har kritiserats av andra ska i sammanhanget snarare betraktas som en styrka än en svaghet eftersom utvärderingarna av Olweus-programmet är de enda av de behandlade i denna rapport, som betraktats vara givande att kritisera på ett vetenskapligt sätt. I den norska metautvärderingen nådde Olweus-programmet den högsta nivån, nivå 3.

Från den norska metautvärderingen kan noteras att ytterligare ett program som uttryckligen används mot mobbning, programmet Zero, nådde nivå 3, vilket indikerar en tillfredsställande vetenskaplighet i fråga om programmets effekter. StegVis och Lions Quest (Det er mitt valg) nådde nivå 2 i den norska studien.

Vi vet lite om övriga programs effekter på mobbningsförekomst eftersom de inte är tillräckligt utvärderade.

Bilaga 1. Föreläsningarnas insända material

Listat inkommet material samt kort kommentar om materialets art. Siffran inom parentes anger antalet texter som sänds in av föreläsaren, inte hur många av texterna som är att betrakta som utvärderingar eller något om kvaliteten.

Inkomna utvärderingar (och andra texter)

Olweus-programmet (19)

- New positive results with the Olweus Bullying prevention program in 37 Oslo Schools. (2005), av Dan Olweus.

Ingen publikation - ett material från Olweus. Visar på förbättringar.

- Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/victim questionnaire. (2003), av Mona Solberg och Dan Olweus.

Fokuserar explicit på mobbning. Syftet med artikeln är att studera två variabler i Olweus mobbningsenkät. Rör skolor i Bergen år 1997 med 5 171 elever i åldrarna 11-15 år. "Att ha mobbat eller blivit mobbad 2-3 gånger i månaden". En metodologisk prövning. Ingen utvärdering av Olweusprogrammet.

- A useful evaluation design, and effects of the Olweus bullying prevention program. (2005). Artikel i Routledge, av Dan Olweus.

En utvärderingsdesign. Handlar om kohortmetoden. Visar på enorma resultat minst 50 % minskning av mobbning (s 395).

- Olweus-programmet mot mobbing og antisosial atferd i grunnskolan 2007/2008 (2007). Olweus-gruppen.

Program för implementering i skolorna på norska. Material och information till skolorna, hänvisar till tidigare positiva resultat som sammanfattas och det beskrivs hur programmet används i Norge.

- Forebyggende innsatser i skolen (2006), Thomas Nordahl m fl. Rapport från Utdanningsdirektoratet. En mycket viktig sammanfattning av norska Utdanningsdirektoratet. Visar att Olweusprogrammet utvärderats och publicerats i vetenskapliga tidskrifter. Första utvärderingen kom efter projektet 1983-1985 och visade på mycket positiva effekter efter 8 och 20 månader. Minskad mobbning på upp till 50 %. Utdanningskontoret pekar på att programmets starka sida är att det har dokumenterade effekter som bygger på omfattande forskning. Programmet är dessutom förankrat i teoretisk och empirisk kunskap inom området. Programmet är inom fortsatt utveckling - förväntade långtidseffekter kommer att utvärderas. Programmet rekommenderas att fortsättningsvis användas i skolan.

- Olweus-programmet med gode resultater på Island og i Oslo (2004), Olweus-gruppen.

Visar på programmets goda resultat även på Island i en undersökning där omfattande ca 7 600 elever i åk 4-10. Speciellt positiva resultat från de högre årskurserna. Mobbingen har minskat med ca 35 %.

- Bully/victim problems in school: Facts and intervention (1997), Dan Olweus, European Journal of Psychology of Education vol 12 s 495-510.

Effekter av programmet 1983-1985 redovisas. 42 skolor blev undersökta/behandlade över två år. Frekvensen av mobbning minskade med 50-70 %.

- Vänskap vinner. Om mobbning och kränkande behandling i skolan (2002), Ewa Menckel (red), Dan Olweus.

Artikel på svenska som kort ger svar på de positiva huvudeffekterna av Olweus-programmet.

- Bully/victim problems among schoolchildren: Basic Facts and effects of a school based intervention program (1991), I D J Pepler m fl The Development and treatment of childhood aggression. Dan Olweus.

Olweus undersökningar av 150 000 elever i Norge och Sverige åk 1-9 visar att 9 % är offer och att 7-8 % mobbar. Efter Olweusprogrammets införande minskade mobbingen med ca 50 % inom två år.

- Bullying at school: prevalence estimation, a useful design, and a new national initiative in Norway (2004). Dan Olweus.

Handlar om att det är viktigt med såväl forskning som praktiskt arbete och att de drar nytta av varandra.

- Assessinal change in a cohort-longitudinal study with hierarchical data (1991), Dan Olweus m fl I Problems and Methods in longitud research: stability and change.

Visar på kohortmetoden som ska göra kontrollgrupper i vanlig mening överflödiga – ger vetenskaplig tyngd åt utvärderingen/resultaten.

- Predicting teachers and schools implementation of the Olweus bullying prevention program: a multilevel study. (2003), Prevention and treatment, vol 6 article 21.

Hur skolor och lärare implementerar programmen bäst. 37 skolor och 89 lärare undersöktes. Lärarna visade sig vara nyckelpersoner vid implementering av programmet. De empiriska resultaten används för att utveckla programmet.

- Vidareföring av Olweus-programmet mot mobbing og antisosial atferd (2004). Olweusgruppen. Beskrivning av hur upprätthållandet av programmet kan ske. Tips och råd.

- Response to researcher who asked for info (2006). Dan Olweus. Innehåller en lista på artiklar samt beskrivning av programmet på engelska.

- Frågeformulaär om mobbning till elever (2005). Dan Olweus. 12 sidor frågeformulär (enkät) på svenska. Exempel på hur enkätsvar ser ut. Anvisningar till skolpersonal. Ingen utvärdering.

- Standards of evidence: criteria for efficiency, effectiveness and dissemination (2005) Brian R. Flay m fl i Prevention Science, vol 6, no 3. Metodologiskt/teoretiskt paper om bevisstandard. Inget om utvärdering av mobbningprogram.

- Blueprints (1999). For violence prevention. Book. OBPP godkänns som ett program av fyra i denna amerikanska sammanställning över program mot våld.

- Mobbning i skolan (1991), Dan Olweus, bok. Mycket bra, kortfattad och tydlig bok. Översiktligt kapitel om effekter av programmet med hänvisningar. Tar upp metodologiska problem med mätningen av förekomst av mobbning. Hävdar ändå stora minskningar av förekomst av mobbning.

- Olweus åtgärdsprogram mot mobbning och antisocialt beteende. En handledning för skolans personal. (2007), Dan Olweus. Kompendium på svenska som används i utbildningarna av instruktörerna och i skolorna.

GBm (4) Pikas

18 sidor långt svarsbrev med hänvisningar. Utgör inga utvärderingar av program mot mobbning, dock innehåller de kritik av mätning av fenomenet mobbning som är värda att beakta.

- Pikas, Anatol (1989), "A Pure Concept of Mobbing gives the Best Results for Treatment". *School Psychology International*, 1989, 10, s 95-104. Presentation av programmet.

- Pikas Anatol (1975) Treatment of Mobbing in School: Principles for and the Results of the work of an Anti-Mobbing Group, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 19. Beskriver programmet och en verksamhet i skolor i Uppsala. I resultatdelen anges att 14 av 16 fall av mobbning har lösts med hjälp av programmet.

- Pikas, Anatol (1998), *Gemensamt Bekymmermetoden. Handbok för ett paradigmskifte i behandling av skolmobbning*. Boken utgör ingen utvärdering av effekterna, snarare resonemang kring olika tillvägagångssätt i olika situationer.

Friends (4)

- Kompisstödjare. Undersökning av etableringen av ett projekt: att söka motverka mobbning i Mora kommuns skolor. Delutvärdering 1. (2005). Mats Barndahl.
- Kompisstödjare. Undersökning av etableringen av ett projekt: att söka motverka mobbning i Mora kommuns skolor. Slutrapport. (2006). Mats Barndahl.

I Barndahls undersökningar hävdas, genom deltagande observation, enkät samt intervjuer att Friends har en förebyggande effekt på mobbning. Dock kan inte att detta påstående anses hålla för en vetenskaplig granskning. Det är ingen kausalförklaring. Alltför många andra variabler kan påverka det hela. Fokuserar ändå inte på mobbning. Det är svårt att koppla undersökningens fokus med resultat om Friends effekt på mobbning. Undersökningen är ändå relativt god och intressant.

- Sammanställning av e-mobbingsundersökning. (2006). Okänd författare.

E-mobbingsundersökningen är inte vetenskapligt gjord. De skriver själva att man inte bör dra några förhastade slutsatser.

- Undersökning om förekomsten av mobbning och kränkningar inom idrotten - en enkätstudie på Stadium Sports Camp 2005 (2006), Stiftelsen Friends.

Syftade till att, bland barn som deltog på Stadium Sports Camp, ta reda på deras erfarenheter av mobbning och kränkningar inom idrotten. Utgör ingen utvärdering av program mot mobbning.

Hassela (1)

- Solidaritet i praktiken. En utvärdering av Hassela kamratstöd i skolor (2000) av Shahid Saleem. 27 sidor varav en sida om mobbning. Enkätundersökning av elever, kamratstödjare, lärare (personal) samt handledare i skolan; totalt 1973 svar. Projektet KIS (kamratstödjare i skolan). Det framgår inte på vilket sätt programmet haft effekt, bara att den haft upplevd effekt, störst bland lärare/personal och mindre bland elever. Denna utvärdering ger inte mycket kunskap och verkar inte tillförlitlig, då metoddiskussion mm saknas eller är svagt utvecklad. Håller ingen vetenskapligt accepterad kvalitet.

Medkompis (9)

Linda Marklund vid Luleå Tekniska universitet arbetar med en licentiatuppsats, *Skolmedling i teori och praktik*, Uppsala universitet den 15 juni 2007. Avsikten är att även en doktorsavhandling inom några år ska vara klar på temat. Medkompis eller Skolmedling handlar dock mer om konfliktlösning än om att vara någon uttalad anti-mobbingsprogram.

- Fredsstigen - en vandring mot konfliktlösning (ett kompendium om hur man löser konflikter i skolan) av Eleonore Lind. (2003).

En text om hur man löser konflikter i skolan. Texten är ingen utvärdering.

Managing school conflict: the Peer Mediation Approach (2000), av Jeff Silver m fl.
Texten är ingen utvärdering.

- Peer mediation method as experienced by pupils. An article on the results of peer mediation program surveys, (2007), av Maija Gellin. Finland.

Texten kan betraktas som en utvärdering, även om den inte uttryckligen handlar om mobbning, utan utgör en forskningsöversikt angående resultat av "peer mediation program"-undersökningar. Resultaten av undersökningarna visar att det finns konflikter i skolan som eleverna själva kan lösa. "Peer mediation" har fungerat som ett tidigt program för intervention före det att andra åtgärder har vidtagits.

- Skolmedling (2005), av Maria Larsson, C-uppsats.

En uppsats med syftet att, ur ett psykologiskt perspektiv, studera upplevelse och erfarenhet av skolans sociala klimat och attityder till skolmedling hos elever föräldrar och skolpersonal. Resultaten visade att eleverna var i behov av att bli bekräftade och sedda. Alla parter var i huvudsak positiva till skolmedling. Texten är ingen utvärdering.

- Skolmedling - konfliktlösning för 2000-talet? (2005), C-uppsats av Hans Larsson m fl.

Uppsatsen syfte var att beskriva vad skolmedling är samt undersöka effekter och erfarenheter från projekt i Sverige jämfört med erfarenheter från några andra länder. Författarnas "uppfattning är att skolmedling ger goda effekter för skolmiljön och där är det främst det förebyggande arbetet som ser ut att ge bäst resultat" (s 239). Texten är ingen utvärdering.

- Peer mediation on the UK (2004) av William Baginsky.

Syftar till att belysa vad "peer-mediation" (skolmedling) är, vad det vill åstadkomma och vad som bör beaktas. Författaren pekar på problemen med att utvärdera och kvantifiera ämnet. Texten är ingen utvärdering av program mot mobbning. Resonerar dock kring det förebyggande arbetet och problem med att utvärdera åtgärdsprogram mot mobbning.

- Konflikter i skolan (2005), C-uppsats av Martin Karlsson.

Syftet med uppsatsen var att uppmärksamma hur lärare arbetar med konflikter i skolan. Texten är ingen utvärdering.

- Statements of restorative justice principles (2005), UK.

Texten är ingen utvärdering utan en artikel om "rättvisseprinciper".

Nonviolent Communication (2)

- 17-sidig skrift utan rubrik om skolutvecklingsfrågor vid Gustav Vasaskolan i Stockholm.

Detta är ingen utvärdering.

- Utvärdering av träning i Nonviolent Communication på skolor (2004). 2-sidig text sammanställd av Marianne Göthlin.

Detta är inte vetenskap och inte någon utvärdering av effekter mot mobbning.

Kompisamtal (1)

- Att förebygga mobbning i skolan (2006) Uppsats av Maria Rosqvist och Sarah Sjöstrand.

En uppsats som inte utgör en utvärdering av kompissamtal som program mot mobbning primärt, men som bland annat ställer frågan: Hur uppfattar eleverna skolans arbete mot utanförskap och mobbning? Tre insatser undersöktes, rastvakter, kamratstödjare och kompissamtal. Uppsatsen kan inte svara på frågan om programmet kompissamtals effekt på mobbning.

StegVis (10)

- Socialt och emotionellt lärande i skolan, examensuppsats i kognitiv psykoterapi (2007). Av Ulrika Sylwan.

Ingen utvärdering av program mot mobbning. "Det primära syftet är att belysa pedagogernas aktuella inställning till programmet StegVis och eventuella attitydförändringar över tid".

- Vad är problemet? Pedagogers värdering av programmet StegVis i skolan - en utvärdering inom Spånga-Tensta stadsdelsförvaltning. (2003), Urban Sandén och Ulrika Sylwan.

Ingen utvärdering av program mot mobbning.

- Violence prevention in middle schools: a pilot evaluation. (1995), Pamela Orpinas m fl, USA.

Studien gjord på skolor i Texas. Syftet med studien var att utvärdera aggressivt beteende och förebyggande av våldshandlingar, exempelvis förekomst av vapen. Rapporten använder inte begreppen mobbning eller studerar inte explicit fenomenet mobbning. (ordentlig undersökning - resultaten inte anmärkningsvärda).

- Effectiveness of a violence prevention curriculum among children in elementary school, (1997), David C. Grossman m fl, USA.

Studien gjord på skolor i Washington. Syftet var att fastställa om Second Step (StegVis) leder till att aggressivt beteende minskar bland grundskoleelever. Rapporten använder inte begreppen mobbning eller studerar inte explicit fenomenet mobbning. Slutsatser som dras är att: Second Step *förefaller* leda till *måttliga* observerade minskningar i fysiskt aggressivt beteende och ökning i socialt beteende i skolan. (ordentlig undersökning - resultaten inte anmärkningsvärda).

- Evaluation of the second step violence prevention program at a rural elementary school. (2001). Jennifer Taub, USA.

Studien gjord på amerikanska skolor med övervägande fattiga vita elever. Rapporten använder inte begreppen mobbning eller studerar inte explicit fenomenet mobbning.

- Changing Adolescents' attitudes about relational and physical aggression: an early evaluation of a school-based intervention. (2002). Leihua Van Schoiack-Edstrom m fl, USA.

Studien är gjord i USA för att fastställa Second Steps effekter på elevernas attityder rörande aggressivt beteende och sociala färdigheter. Rapporten använder inte begreppen mobbning eller studerar inte explicit fenomenet mobbning.

- Violence prevention: an evaluation of program effects with urban African American students. (2003), Susan D. McMahon, m fl, USA.

Studien är gjord bland afroamerikanska elever i två innerstadsskolor i Chicago. Resultaten visar på minskat aggressivt beteende och ökad självkännet och ökad empati mm. Rapporten använder inte begreppen mobbning eller studerar inte explicit fenomenet mobbning.

- Effects of a school-based social-emotional competence program: linking children's goals, attributions, and behaviour. (2005), Karin S. Frey m fl, USA.

Studien gjord i USA och fokuserade på sociala och antisociala beteenden. Rapporten använder inte begreppen mobbning eller studerar inte explicit fenomenet mobbning.

- Faustlos: evaluation of a curriculum to prevent violence in elementary schools. (2005), Tyskland. Andreas Schick m fl.

En tysk variant av programmet. Olweus resultat om mobbning nämns, samt liknande tysk studie. Studien fokuserar dock inte på mobbning explicit utan på reduktion av aggressivt beteende och ökning av socialt beteende.

- Acceptable and students outcomes of a violence prevention curriculum. (2005), Dana Edwards m fl, USA.

Syftet med studien var att utvärdera Second Steps effektivitet gällande minskandet av våld i amerikanska grundskolor. Begreppet mobbning nämns, men fokuseras inte - dvs utvärderas inte i denna studie. Resultaten

visar, som för de andra studierna, att det aggressiva beteendet minskar men att fortsatta studier behöver göras.

Charlie (4)

- Evaluations (1999). Av Anu Sharma och Tom Griffin. 1 sida + svar på frågorna. Innehåller inget egentligen, dock hänvisningar till uppsatser mm.

- Sammanställning enkät Rotsskärsskolan, 1998, Annika Phälgren. Undermålig kvalitet. Ingen utvärdering av program mot mobbning.

- Projekt Charlie - granskning av en intervention bland skolbarn (1999), Uppsats av Robert Mehrete m fl. Ingen utvärdering av program mot mobbning. Dock en slutsats: "Det skulle dock vara önskvärt att omarbeta materialet till svenska förhållanden. Interventionen borde vara vetenskapligt utvärderad innan den får officiellt erkännande".

- Charlieprojektet (2001), Uppsats av Suzanne Berglund. Ingen utvärdering av program mot mobbning.

ICDP (4)

- Sammanfattning av studie av Lillian Berggren. (2005). Texten är ett stycke långt, eller 16 rader. Utgör inget trovärdigt material. Sammanfattningen hävdar att ICDP har en lugnande effekt och att betygen i åk 5 och 9 höjdes. Vi vet dock ingenting om det finns något samband mellan ICDP och den påstådda betygshöjningen.

- Skolprojektet på Sunnmøre (2002). Norge. Okänd författare. Texten utgör en pilotstudie av ICDP-programmet i skolan. Författaren hävdar att planen var att göra en "före-efter"studie, men att det visade sig svårt att göra mätningar före. Därför blev det en pilotstudie där programmet utprovades. En relativt ordentlig beskrivning av vad ICDP handlar om och hur den teoretiskt förankras görs. Syftet med projektet var att testa om programmets innehåll på ett praktiskt sätt kunde användas i skolan. Författaren hävdar dock att detta senare bör utvärderas på vanligt sätt. Studien är väl genomförd och visar att lärarna hade positiva upplevelser av ICDP i skolan. Interventionen som helhet upplevdes ha stor effekt. Lärarna hade stort utbyte av projektet, atmosfären i klassrummen blev färgade av beröm och bekräftelse. Författaren tar själv upp problemet med att studien endast lyfter upp lärarnas attityder till positiva förändringar och att inga faktiska mätningar kunnat göras. Texten handlar inte explicit om mobbning.

- Erfarenheter av ICDP-arbete i norra delen av Västerviks kommun (2004). Okänd författare. En beskrivning av ICDP - inte ett program utan en samlad baskunskap om vilket förhållningssätt som bidrar till lärande och utveckling och som kan kombineras med harmoniserande metoder. Ett dialogperspektiv. Inget om mobbning.

- ICDP-vägledande samspel i Landskrona. (2007). Ett antal "skisser". Beskriver hur man arbetar med ICDP och hur deltagarna upplever det.

Lions Quest (11)

- Lions Quest - ett gott klassklimat? (1998), Nina Sippola m fl. Uppsats som gör fallstudier i en kvalitativ studie på hur lärare tillämpar materialet.

- Livskunskap - eget ämne eller pedagogisk grundsyn? (2006). Barbro Liljeblad m fl. Uppsats som syftar till att undersöka om Livskunskap ska finnas som ämne i skolan. Resultatet var att det råder "viss oenighet om huruvida Livskunskap ska ingå som ett eget ämne eller i skolan eller enbart genomsyra undervisningen".

- Lions Quest utbildningsprogram. Testologen. (1992). Ofullständigt presenterad enkät-sammanställning, av lärares upplevelser av programmet.

- Läraren som slutade ryta. (1999), Agneta Weinellid.

En uppsats som syftar till att undersöka om regelbundna lektioner i etik, som i huvudsak bygger på material från Lions Quest, höja elevers sociala kompetens. Detta undersöks genom strukturerade intervjuer. Författaren vågar avslutningsvis själv påstå, att både hon själv och de intervjuade elever som provat på programmet, kan höja sin sociala kompetens med hjälp av Lions Quest. Undersökningen når inte upp till några högre krav på vetenskaplighet. Operationalisering av syftet saknas och det är diskutabelt om författaren mäter det hon säger sig vilja mäta.

- Med ungdom för livskvalitet. Haninge kommun. (1989). En undersökning av de 14 lärare som gick kurs i Lions Quest i Haninge 1988. desa lärare har besvarat en enkät om hur de upplevde kursen, skolarbetet, finansieringen och egna reflektioner. Svaren från undersökningen visar att lärarna var positiva till kursen, skolarbetet samt finansieringen. Undersökningen är inte bearbetad på ett vetenskapligt sätt.

- Skurups kommun. (2006). Tillsammans mot våld och droger.

En kursutvärdering av sammanlagt 266 personer i Skurups kommun som fick utbildning i Lions Quest. Det som utvärderats var hur deltagarna upplevde hur kursdagarna varit samt vad de ansåg om materialet, vilket moment de gillat bäst samt reflektioner. Svaren visar att kursdeltagarna var nöjda med kursen.

- Det er mitt valg. Evaluering, rapport 1,2 och 4. (2001) (2005). Gunnar Malmin. Norge.

En norsk undersökning på ursprungligen amerikanskt material där syftet med programmet var att få barn och ungdomar att utveckla ett positivt socialt förhållningssätt, hjälpa till personlig utveckling med mera för att förebygga miljön för barnen. Lärarna tycker att programmet är bra, och de får praktiska tips på pedagogiken. På det sätt studien är genomförd är det svårt att uttala sig om programmets effekter. Det har gjorts en pilotundersökning (en treårig undersökning) som baserats på ca 700 elevers självuppskattningar, inklusive en kontrollgrupp. I rapporten (nr 4) har både före och efterstudier gjorts, men det är otydligt om programmet har effekt eftersom det i rapportskrivningen inte tydliggjorts vad som orsakat vad.

- Service-learning evaluation project. Program effects for at-risk students. (Okänt årtal). Molly Laird m fl, USA .
- Lions-quest manitoba program evaluation. (okänt årtal), okänd författare. Kanada.

Ingen utvärdering av mobbning.

EQ (1)

Barns perspektiv på värdegrundande arbete i skolan - exemplet EQ .(2004), Magisteruppsats, 77 sidor, av Åsa Deullar.

En uppsats med syftet att fånga innebörden av EQ-begreppet ur ett barnperspektiv. Den övergripande frågan var hur barn i skolan uppfattar innehållet i EQ-undervisningen.

Säger sig sakna utvärderingar

Farstamodellen

Saknar utvärderingar.

Mombus

Saknar utvärderingar.

Bygga värdegrund

Har skickat mig det frågeformulär de tänker använda sig av. Utvärderingar saknas, men de planerar att genomföra senare i Kristinehamns kommun.

SET

Håller på med en utvärdering som beräknas bli publicerad 2008. Saknar utvärderingar.

MoD

Saknar utvärderingar.

Islandsmodellen

Saknar utvärderingar.

Forumspel

Saknar utvärderingar.

Livskunskap

Programmet har upphört. Har inga utvärderingar.

Ej svarat

Våga mötas

Röda korsets ungdomsförbund stod bakom, men svarar inte. Programmet tycks ha upphört. Saknar med stor sannolikhet utvärderingar av effekt mot mobbning.

Bilaga 2. Tabell över programmen

Program	Insänt material Antal	Material- relevans för syftet	Utvärderad mobbningsseffekt	Nivå i norsk studie ²⁷
Olweus	19	Ja	Ja	3
GBm	4	Ja	Delvis, annat fokus	
Farsta	-	-	-	
Friends	4	Ja, delvis	Ej tillfredsställande	
Hassela	1	Ja, delvis	Ej tillfredsställande	
Mombus	-	-	-	
Medkompis	9	Nej	Nej	
NVC	2	Nej	Nej	
Kompissamtal	1	Nej	Nej	
Forumspel	-	-	-	
Island	-	-	-	
MoD	-	-	-	
StegVis	10	Nej	Nej	2
Charlie	4	Nej	Nej	
ICDP	4	Nej	Nej	
Lions Quest	11	Ja, delvis	Delvis	2
EQ	1	Nej	Nej	
Bygga Värdeg	-	Nej	Nej	
Livskunskap	-	-	Nej	
Livsviktigt	4	Nej	Nej	
Våga Mötas	-	-	Nej	

²⁷ [Forebyggende insatser i skolen, Thomas Nordahl m fl \(2006\)](#)